

KİNODA FEMİNİZM

Feminizm nədir? Müəyyən bir tarixi mərhələdə XVIII əsrdə, əvvəlcə Şimali Amerikada, sonralar müstəqillik uğrunda gedən mübarizə illərində Fransada yaranıb, tədricən inkişaf etməyə başlayan qadın hərəkatıdır. Feminizm məfhumu qadınların öz hüquqları uğrunda mübarizəyə qalxıb birləşdikləri vaxtdan tarixə daha çox işlədilən təxmin kimi daxil olmuşdur.

Feminizm anlayışını yaradan məfhumun ön sözü Femina latınca qadın deməkdir və bu qadın anlayışının ilahəsi Femida ilə söz qohumluğu var. Femida qədim yunan mifologiyasına görə Zevs allahın həyat yoldaşı olmuşdur. Bu ilahə ilk əvvəl qayda-qanun və hüquq işlərinin ilahəsi kimi, daha sonra isə haqq-ədalət, ədliyyə ilahəsi kimi tanınmışdır. Sonralar feminizm hərəkatına qoşulan qadınlar, birinci növbədə, haqq-ədalətin bərqərar olması naminə ayrı-ayrı qadın təşkilatlarında birləşməyə başladılar. Tarixi mənbələrə görə qadın hərəkatının təzahürü olan ilk feminist təşkilatlar XIX əsrin axırı, XX əsrin əvvəllərində yaranmışdır. 1888-ci ildə Beynəlxalq Qadınlar Birliyi yaradıldı. 70-80-ci illərdə qadınların öz hüquqları uğrunda apardıqları mübarizə hərəkatı ən müstəqkil karakter aldı. Bunun nəticəsi olaraq həmin illərdə dünya kinematografiyasında feminizm ruhlı ən maraqlı əsərlər ekranlarda geniş tamaşaçı kütləsini özünə cəlb etməyə nail oldu. Dünya kinosunda feminizm ruhlı ilk film kinonun beşiyi sayılan Fransada 1920-ci illərdən çəkilməyə başlamışdır. Fransada kino avanqardının çiçəkləndiyi bir dövrdə yeni-yeni sənətkarlar meydana gəldi. Onlar kinoimpressionistlərin ənənələrini davam etdirirdilər. Ümu-

miyyətlə avanqard mövqeyində duran bütün sənətkarlar əslində kino qiymətçiləri idilər. Təbii ki, onların qəhrəmanları da sözün əsl mənasında qiymətçiləri xatırladırlar. Impressionizmin rəhbəri L.Dellukun çəkdiyi «Naməlum qadın» filmi bu nöqteyi nəzərdən feminizm ruhlı film hesab etmək olar.

Məhz yazıçı Marsel Pruston ifadəsi bu fikri daha da aydınlaşdırır: «Zamanın axarından qopmuş dəqiqə bizim hər birimizdən zamanın zəncirindən azad olmuş bir insan yaranır».

Lakin dünya kinosuna nəzər salsaq görürük ki, ilk feminizm ruhlı film Lui Dellukun davamçısı Jermena Dülakin 1923-cü ildə çəkdiyi «Gülümşəyən madam Bode» ekran əsəri idi. Rejissor filmi Deni Amelin və Andre Obeyin eyni adlı pyesinin əsasında ekranlaşdırmışdır. Pyes o vaxtların dəbdə olan «susmaq» nəzəriyyəsi əsasında «avanqard» teatrında səhnələşdirilmişdir. Müəllimindən fərqli olaraq rejissor qəhrəmanın fikir və xeyallarını əks etdirən fotoqrafik deformasiyaya yol vermişdir (kinoda ilk dəfə).

Beləliklə dünya kinosunda feminizm ruhlı filmlər 70-80-ci illərdə kulminasiya nöqtəsinə yüksəldi. Bu cür filmlərdə «kino ulduzları» - Anni Jirardo, İzabel

Yupper, İzabel Acani və başqaları təkrarsız obrazlar yaratdılar. Bundan ən diqqətə layiq A.Jirardonun iştirakı ilə çəkilən «Doktor Fransuaza Qayyan» (1975) filmi idi.

Təzliklə feminizm hərəkatı təkə Qərbdə deyil, Şərq ölkələrində də qadınların haqsızlığa qarşı mübarizəsi yeni-yeni qadın təşkilatların yaranmasına səbəb oldu. Şərq ölkələrində qadınların bərabərlik uğrunda ilk müstəqkil hərəkatı 1920-ci ildən etibarən başladı. Türkiyədə, Çində, Hindistanda və ən əsası Azərbaycanda yüz-lərlə, minlərlə qadınlar azadlıq uğrunda mübarizəyə qoşuldular. Çox maraqlı və diqqətəlayiq haldır ki, yenidən formalaşmağa başlayan, həm texniki cəhətdən, həm də yaradıcı kadrlar baxımından bürüən Azərbaycan kinosu özünün hələ səssiz mərhələsində belə, rayonlarda baş verən tarixi-inqilabi hadisələr, kütləvi nümayişlər, savadsızlığı ləğv etmək uğrunda gedən mübarizə və s. bütün bunlar Azərbaycan qadınlarının mədəni aləminə, fikir və düşüncələrinə təsir göstərməyə bilməzdi. Kinoya feminizm probleminin erkən siyaseti isə o vaxtlar sənətə gələn gənc milli kadrların yeni mövzu axtarmaq və aktual problemləri ekranda əks etdirmək canfəsanlığından irəliləyirdi.

Digər ölkələrdə olduğu kimi Azərbaycanda da səssiz mərhələdə «Arvad», «Çəkməsiz məhəbbət», «Arvadlar ərlərini necə mənəsbəb çadırlar» kimi filmləri ilə kinomuz yenidən ayaq açmağa çalışan körpəni xatırladırdı. Lakin buna baxmayaraq bu cür aktual bir problem bir çox sənətkarları şübhəsiz ki, maraqlandırır. Azərbaycan dramaturgiyasında qadın obrazlarının yaradıcısı C.Cabbarlı'nın «Sevil», «Almaz», «Od gəlini» kimi pyeslərində bu problemi ağırlı təfərrüatları qaldırır, azadlığa can atmağa çalışan Şərq qadınının cəsarətli hərəkətlərindən söhbət açırdı.

1928-ci ildə Bakı kino fabrikinin M.F.Axundovun vəfatının 50 illiyi münasibətilə "Hacı Qara" əsərinin motivləri əsasında "Sona" adlı kino-film çəkilir. "Hacı Qara" bədii filmi ilə Azərbaycanın ilk milli kino sənətaristi kimi tanınan Cabbarlı Azərbaycan qadınlarını qara çadradan xilas edib siyasi, iqtisadi və ictimai həyata çıxarmaq üçün kinematografin böyük imkanlarından istifadə etmək fikrində idi.

O, bu arzusunu "Sevil" filmi ilə həyata keçirdi. "Sevil" filmi 1929-cu ildə Cəfər Cabbarlı'nın

ssenarisi üzrə çəkilmişdir (1999-cu ildə filmin 70 yaşı tamam oldu). Film ekranlara buraxıldıqdan sonra böyük müvəffəqiyyət qazandı. Bu film Azərbaycan kinematografçılarının qadın hüquqsuzluğuna, qadın əsarətinə ilk etiraz səsi idi. Sevil rolunu Azərbaycan Dövlət Neft və Kimya İnstitutunun tələbəsi İzzət Orucova oynamışdır. Kinodakı bu işindən hədsiz dərəcədə sevinən Cabbarlı «Almaz» və «1905-ci ildə» pyesləri üzrə kinossenarilər yazdı və «Sevil»dən sonra dərhal «Almaz» filminin çəkilişinə başladı.

"Almaz" yeni nəslin nümayəndəsi haqqında kinopovestdir. Əgər "Sevil"də hadisələrin ikinci yarısından sonra Azərbaycan qadınının fəallaşmasını gördüksə, bu kinopovestdə filmin qəhrəmanı yeni quruluşun təmsilçisi kimi özünü bilərəkdən hadisələrin burulğanına atır. Mövzu aktuallığına, qaldırılan problemlərin həllinə görə, ən başlıcası isə sağlam cəmiyyət haqqındakı ideyalar baxımından "Almaz" filmi ekranlara buraxıldıqdan sonra respublikamızın mədəni həyatında əlamətdar hadisəyə çevrildi. Bu film Azərbaycanın ilk səssiz filmi oldu. Bir sözlə filmə köhnə dünyanın

yeni dünya ilə mübarizəsi və yeni dünyanın uğurlu qələbəsi təsvir olunur. Böyük dramaturq milli kinomuzda feminizm ruhlu ilk filmin yaranması üçün təşəbbüs göstərmişdir.

Hətta C.Cabbarlı qeyd etmişdi: «Mənim» «Sevilim»ə geniş tamaşaçı auditoriyası lazımdır. Belə bir auditoriyaya yalnız kino yarada bilər. Mənim pyesim əsasında birgə ssenari yazıb film çəmək. Belə film xalqa lazımdır.

Filmin təsir və təbliği o qədər güclü idi ki, qadınların əksəriyyəti filmə baxandan sonra çadranı atıb, bu hərəkətə qoşuldular. Beləliklə film feminizm hərəkətinin manifestinə çevrildi.

Hal-hazırda durgunluq dövrü keçirən Azərbaycan kinosu elə bir gün gələcək ki, milli kinomuzun yeni dirçəliş mərhələsində aktuallığını itirmiş gözəl ənənələr, problemli mövzular yenidən yada düşəcək. O zaman yəqin ki, feminizm mövzusu da yenidən kinomuzda qayıdacaq. Çünki bu mövzuya Azərbaycan xalqının bu gün də ehtiyacı var.

Necə ki, böyük dramaturq demişkən «Belə filmlər xalqa lazımdır».

Ədəbiyyat

1. N.Sadixov. Azərbaycan bədii kinosu. B.1985.
2. Искусство Азербайджана.Т.11.Б.1965.
3. Кино Энциклопедия. Искусство М.1984.
4. А.Казımzadə. Azərbaycan kinosu.с.1.Б.2003.

Təqdim etdi: ADMİU-nun sənətsənəslilik fakültəsi - 3.04.2007.

Rəyçi: Kinoşünaslıq kafedrasının müdiri, xalq artisti H.Ömərova.

Feminism in cinematographic Summary

The word "feminism" is derived from the Greek word Femina which means woman and this woman nation has word relation with goddess Femida. According to the ancient Greek mythology Femida was wife of God Zevs. This goddess firstly was known as goddess of law and rights but then become goddess of justice.